

Інформаційне забезпечення науки (досвід ЦНБ НАН Білорусі)

У ЦНБ розробляється інтегрована бібліотечна система з он-лайнним Internet-доступом до інформаційних ресурсів віддалених користувачів і введенням зведеного електронного каталогу, що є головним елементом системи інформаційної взаємодії бібліотек республіки на рівні вторинних інформаційних ресурсів. Функціонує технологія подання інформаційних ресурсів ЦНБ НАН Білорусі в Internet. Активно діють інформаційні консорціуми, що об'єднують наукові організації та бібліотеки різного профілю. Розглядається проект зі створення Центру Internet-доступу до електронних наукових ресурсів.

Однією із важливих умов успішного здійснення наукових досліджень, розробки техніки та новітніх технологій є, факт сьогодні вже незаперечний, їх своєчасне та ефективно інформаційне забезпечення. Найбільший обсяг наукових інформаційних ресурсів накопичений у Білорусі в її Національній бібліотеці (НББ), у Центральній науковій бібліотеці НАН Білорусі, республіканських галузевих бібліотеках.

ЦНБ має свій досвід інформаційного забезпечення академічної науки і нам він уявляється вартим уваги наших колег.

Основний контингент користувачів ЦНБ становлять наукові працівники, аспіранти, викладачі вищих навчальних закладів (66%). Тут регулярно вивчається інтенсивність потоків, виявляються фактори, які впливають на відвідуваність тощо. Одне з досліджень, проведених в установі, мало на меті сприяти оптимізації інформаційного обслуговування користувачів й уточнити репертуар зарубіжних наукових журналів. Його результати показали, що в цілому ці фонди ЦНБ відповідають інформаційним потребам науковців та інших фахівців.

Провідні спеціалісти ЦНБ розробили «Концепцію розвитку системи інформаційного забезпечення науково-дослідних установ Національної академії наук Білорусі». Вона передбачає модернізацію інформаційно-бібліотечних процесів у книгозбірні з метою забезпечення доступу до зару-

біжних БД та електронних журналів, ефективно формування IP основних напрямів розвитку науки в республіці.

В електронний каталог ЦНБ вводяться не тільки нові надходження, а й здійснюється ретроконверсія алфавітного каталогу. В нашій бібліотеці сформовано методичну базу для введення в комп'ютер документів різних типів опису на підґрунті формату USMARC, зі складання ключових слів для ЕК, створення записів біографічних (авторитетних) даних тощо.

Базовим програмним забезпеченням для каталогізації нових надходжень в автоматизованому режимі, побудови ЕК та інших БД у ЦНБ Академії є система MARC 366. Окремі робочі місця (підготовка бібліографічних БД, передплата на вітчизняні та зарубіжні періодичні видання) були автоматизовані за допомогою програмних засобів, розроблених фахівцями установи на основі СУБД FoxPro 2.5.

Першу дослідну сітьову взаємодію в ній було здійснено в 1996 р.

Нині в Білорусі для ряду наукових бібліотек ведеться розробка інтегрованої бібліотечної системи з он-лайнним Internet-доступом до IP віддалених користувачів і введенням зведеного каталогу. АБИС підтримує виконання основних функцій інформаційно-бібліотечної діяльності, що реалізується у таких відповідних підсистемах, як:

- ◆ формування фондів;
- ◆ каталогізація документів;
- ◆ ведення зведеного електронного каталогу;
- ◆ бібліотечне обслуговування;
- ◆ управління бібліотечною діяльністю.

Процес запровадження та експлуатації інтегрованої бібліотечної системи неможливий без достатньої кількості сучасних комп'ютерів, інсталяції на них однорідної операційної системи і розвинутої ЛОМ з потужним сервером. У зв'язку з цим у Фонд інформатизації було передано проект, яким передбачено запровадження АБИС

і розширення локальної комп'ютерної мережі в ЦНБ, для включення його в програму робіт, спрямованих на розвиток науково-інформаційної комп'ютерної мережі (НІКМ) республіки. Головним елементом системи інформаційної взаємодії бібліотек Білорусі на рівні вторинних ІР є ЗвЕК.

У 1997–2000 рр. за участю науково-інженерного підприємства «Інформаційні технології» НАН Білорусі, Республіканської науково-технічної бібліотеки, НББ, ЦНБ, ФБ Білоруського державного університету, Президентської бібліотеки розроблено національний комунікативний формат BelMARC для подання в машиночитаній формі бібліографічних записів у спосіб адаптації міжнародного стандарту UNIMARC, враховуючи правила каталогізації, прийняті в бібліотеках республіки. На базі НББ та ЦНБ НАН створено і функціонує дослідний зразок ЗвЕК, підключеного до НІКМ. Спільно зі співробітниками НІП «Інформаційні технології» розроблено технологію подання ІР ЦНБ в Internet, яка з лютого 1998 р. відкрила свій власний WWW-сервер. На її homepage є спеціальний розділ «Ресурси Internet». У режимі on-line організовано доступ до ЕК ЦНБ, що включає бібліографічні описи книг, періодичних видань, мікрофіш, мікрофільмів, окремих томів серіальних видань. Сервер використовується надзвичайно інтенсивно (близько 15 тис. звертань на добу).

ЦНБ однією з перших серед бібліотек республіки одержала вихід в Internet. Провайдером доступу до ресурсів цієї мережі для академічної книгозбірні є мережа BASNET (науково-дослідна комп'ютерна мережа НАН Білорусі). Книгозбірня з'єднана з центральним вузлом BASNET через оптоволоконний кабель, а також виділеною лінією. З 1997 р. її користувачі мають можливість працювати в Internet (це єдина бібліотека в республіці, що надає такі послуги).

Сьогодні об'єм інформації з різних галузей наукового знання, розміщеної в Internet, вимірюється астрономічними цифрами. Особливого значення набувають електронні каталоги та картотеки, що дозволяють ученим оперативної вибрати необхідні ІР з конкретної тематики.

Удосконалюючи систему інформаційного забезпечення науки, інформуючи дослідників про світові наукові досягнення, необхідно створювати свої проблемно-орієнтовані БД.

З 1990 р. ЦНБ займається побудовою бібліографічних БД. Нині в книгозбірні 11 БД власної генерації, що нараховують понад 140 тис. бібліографічних записів.

Так, БД «Ученые НАН Белоруси» містить відомості про науковців республіканської Академії, котрі ведуть дослідження в галузі природничих і технічних наук; праці вчених, літературу про них.

На підґрунті цієї БД здійснюється робота з підготовки біобібліографічних покажчиків.

Крім власних, наша бібліотека має ряд придбаних БД («Science Citation Index», ЮСІАС, «Гарант», БД ВИНІТИ, ІНІОН та ін.).

ЦНБ єдина від республіки учасниця міжнародної програми INTAS з безплатного забезпечення вчених науковою інформацією із зарубіжних журналів. Її співробітниками було зібрано понад вісім тисяч заявок і відправлено їх у шість великих бібліотек Європи. Майже всі запити дослідників задовільнили Британська бібліотека, Інститут науково-технічної інформації Ганновера і, найбільше, Голландська бібліотека РІСА. Участь академічної книгозбірні в програмі INTAS з інформаційної підтримки своєї вітчизняної науки істотно розширила можливості вчених, викладачів ВНЗ, інших фахівців щодо отримання доступу до іноземних наукових видань. Як провідна наукова бібліотека ЦНБ формує найзначніші в республіці зібрання зарубіжних наукових документів. Однак через повний брак валютних асигнувань книгозбірня не в змозі підтримувати необхідний репертуар передплати на іноземну наукову періодику. Тому особливої ваги набуває доступ до електронних журналів.

Останнім часом дедалі більше поширюються інформаційні консорціуми, що об'єднують наукові організації й бібліотеки. Так, у 1999 р. було створено Консорціум бібліотек Білорусі з метою організації інтерактивного доступу до 400 електронних наукових журналів (ЕНЖ) видавництва «Springer». Координатор проекту — ЦНБ НАН Білорусі, давній партнер фірми. Але через брак високошвидкісних каналів зв'язку ідею не було реалізовано.

Передплативши п'ять журналів видавництва «Elsevier», наша книгозбірня одержала доступ і до Електронної наукової бібліотеки Російського фонду фундаментальних досліджень.

У рамках програми робіт, спрямованих на розвиток науково-інформаційної комп'ютерної мережі Білорусі в 2000 р., розроблено проект створення Центру Internet—доступу до електронних наукових ресурсів. Його мета — розробка і введення в експлуатацію на базі ЦНБ сервісної системи для інтерактивного доступу до ЕНЖ та інших ІР у спосіб організації спеціального Internet-сервісу з установкою приймальної супутникової антени та інформаційного кеш-серверу. Проект реалізовано на основі системи SIB/CyberStream.

Переклад з рос. Н. Салонської